

wet van '48, die toch feitelijk een omwenteling betekende, in de praktijk zou doen.

Door de dubbelzinnigheid dezer woorden kon het gebeuren, dat niemand anders dan Groen van Prinsterer er zich op beroepen zou in een tijd toen de levensbanen van beide vrienden — want dat zijn ze geweest en ondanks alles gebleven — reeds ver uit elkaar gebogen waren. Groen klampte zich toen met name vast aan het zinnetje: „hij (de revolutiegeest) kampt nu tegen de uitvoering zijner eigen theoriën” en, meer dialectisch geschoold dan Thorbecke, formuleerde hij dezelfde gedachte aldus: „Overall wees ik, in de Revolutie, de oorzaak eener uit haar zelve opgekomen Reactie; een leer die, ten gevolge van haar ontwikkeling, door tegenstand uit eigen boezem ontsproten, in haar vaart tegengehouden, in haar werking geneutraliseerd wordt.”

Thorbecke en Groen hadden beide gelijk, maar zij wisten geen van beiden waarom: het laatste is zo vaak moeilijker dan het eerste. Het „waarom” van hun gelijk schuilt in het klasse-karakter, dat elke revolutie eigen is. Zowel die van 1789 als die van 1830, en evenzo die van 1848 waren burgerlijke revoluties. „De kamp tegen de uitvoering zijner eigen theoriën” zoals Thorbecke het zei of „de voortdurende werking der Revolutie-leer is in de Reactie zelve openbaar”, gelijk Groen het elders formuleerde, zijn de nog onbeholpen uitdrukking dézer historische werkelijkheid, dat de burgerlijke revolutie tot een bepaald punt voortgeschreden, de neiging vertoont om halt te houden uit vrees voor de conseqwenties, in haar besloten ten opzichte van de arbeidersklasse daarachter, zonder wier hulp de bourgeoisie haar revoluties niet zou hebben kunnen doorvoeren, maar met wie zij de vruchten daarvan niet, of toch slechts zeer spaarzaam, wil delen. Groen, het Thorbecke-citaat van '31 voor zich opeisend, verklaarde het dan ook niet met den Thorbecke van '44 te kunnen rijmen. Groen zag derhalve zeer scherp de afstand tussen den Thorbecke van de *Verandering van het Staten-stelsel* en dien van *Over het hedendaagsche Staatsburgerschap*, want het is die, in genoemd jaar voor het Koninklijk Instituut van Wetenschappen gehouden, later in de *Historische Schetsen* opgenomen radicale rede, die Groen op het oog had, toen hij over den Thorbecke van '44 sprak.

Wat had de voortgang in Thorbecke's denkbeelden tussen 1831 en 1844 teweeggebracht? Persoonlijke belevenissen kunnen het nauwelijks geweest zijn. Zeker, hij was in die tussentijd getrouwd, 38 jaar oud, met de half zo oude Adelheid Solger, de dochter van een Berlijnsen hoogleraar. En men behoeft maar één blik te slaan in de uitgegeven brieven van hem aan haar om te zien wat deze vrouw in zijn leven betekend heeft. „Allerliefst madonnaatje”, is de aanspraak die hij nog in een briefje uit '66 gebruikt en elders is het „mijn zoet hartje”, „mijn wangetje” en dergelijke lieve stamelingen, die de bundel